

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

5HD414 Hospodářský vývoj Dálného východu po roce 1945

TÉMA:

Přehled hospodářského vývoje Čínské lidové republiky (1949-1989)

Čínská lidová republika byla slavnostně vyhlášena v Pekingu na náměstí Tchien-an-men 1. října 1949. Vývoj Čínské lidové republiky lze zjednodušeně rozdělit do několika základních období. První etapa proběhla v letech 1949-1957, byla to etapa, v níž se nový komunistický režim snažil o politickou a hospodářskou stabilizaci země a v níž se podařilo nastartovat rychlý hospodářský růst. Druhá etapa je časově vymezena léty 1958-1976 a byla obdobím experimentování a následujících úprav, lépe řečeno náprav způsobených škod. V těchto letech se Mao Ce-tung pokusil realizovat odvážné, až absurdní ekonomické a politické experimenty, s jejichž důsledky se musela Čína potýkat řadu let. V letech 1976-1978 proběhlo přechodné období, ve kterém proběhl mocenský zápas o vedení země po Mao Ce-tungově smrti. Na přelomu let 1978 a 1979 začalo nové reformní období, které vlastně trvá dodnes.

V době svého vzniku byla ČLR stále značně zaostalým státem, kde žilo přibližně 550 milionů obyvatel. Převážná část populace žila na venkově a pracovala v agrárním sektoru. Zemědělství bylo v Číně dlouhodobě tím rozhodujícím sektorem národní

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

ekonomiky, vývoj agrárního sektoru např. neúrody měl vždy přímý nebo nepřímý vliv na ostatní oblasti čínského hospodářství, na průmyslový sektor, státní finance ale třeba i na politickou stabilitu.

Mao Ce-tung, který sám pocházel z rolnického prostředí si byl tohoto zásadního významu zemědělství vědom. Na rozdíl od Lenina a Marxe Mao Ce-tung také nepovažoval za jádro čínské revoluční masy průmyslový proletariát ale rolníky. Na druhé straně jeho ekonomické úvahy byly příliš ovlivněny komunistickou ideologií sovětského typu, která dávala především důraz na rozvoj průmyslu. ČLR přijala hned v prvních letech své existence téměř bez výhrady sovětský hospodářský model, který kladl důraz na rychlou industrializaci, především rozvoj těžkého průmyslu, zatímco zemědělství a lehký průmysl byly těmi dlouhodobě zanedbávanými oblastmi. Čínský model byl sovětskému modelu podobný i v dalších ohledech. Opíral se mimo jiné o vysokou míru investic, dosahované na úkor spotřeby. Spotřeba obyvatelstva byla uměle potlačována, například tím, že na trhu nebyl dostatek spotřebního zboží. Podobně jako v Sovětském svazu tak i v komunistické Číně byly znárodněny výrobní prostředky, i když v prvních letech existence komunistického režimu ještě vláda tolerovala menší soukromé výrobní subjekty v průmyslu. V agrárním sektoru převládala soukromá malovýroba až do poloviny 50. let. V novém komunistickém modelu samozřejmě stát přísně kontroloval zahraniční obchod, distribuční systémy, úroveň cen a mezd. Výrobní subjekty se musely řídit centrálně určeným plánem.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Prvním významným krokem komunistického vedení po nástupu k moci, který vyvolal rozsáhlé vlastnické změny v agrárním sektoru, bylo rozšíření pozemkové reformy na celé území ČLR. Pozemkovou reformu prosazovali komunisté na ovládaných územích již řadu let před konečným vítězstvím v roce 1949. Celonárodním fenoménem se však mohla stát teprve až potom, co se komunisté chopili moci v celé kontinentální Číně. Pozemková reforma začala v polovině roku 1950 a skončila na přelomu let 1952 a 1953, v jejím průběhu bylo přerozděleno téměř 50 milionů hektarů, tj. asi 44 % z celkové plochy obdělávané půdy. Vlastnické přesuny se nejvíce dotkly vrstvy nejchudších rolníků, kteří logicky na tomto přerozdělení půdy nejvíce získali, a velkých pozemkových vlastníků, kteří naopak nejvíce ztratili.

Pozemková reforma však nebyla pouhým přerozdělením pozemkové držby, její význam také daleko přesahoval hospodářskou sféru. Přerozdělení půdy znamenalo zlomení ekonomické moci velkých pozemkových vlastníků, zároveň však tato skupina ztratila postavení tradiční společenské elity na čínském venkově. V této pozici ji nahradily stranické kádry opírající se o vrstvu nejchudších rolníků, tedy skupinu, která z pozemkové reformy nejvíce profitovala. Pozemková reforma také přirozeně zmírnila sociální rozdíly na venkově.

Pozemková reforma se však stala v ČLR podobně jako v dalších komunistických zemích pouhou předehrou tomu hlavnímu reformnímu kroku v agrárním sektoru, kterým

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

byla kolektivizace. Úvahy o nutnosti kolektivizace v Číně se začaly objevovat v Mao Ce-tungových plánech už na počátku 50. let. Kolektivizace začala v roce 1954 a to značně pomalým tempem. V dubnu 1955 však došlo na přímý Maův zásah k výraznému urychlení kolektivizace, nově zakládaná družstva byla také stále větší. Na konci roku 1956 již existovalo v ČLR přes 300 000 velkých družstev, k nimž patřilo více než 100 milionů rolnických rodin. Kolektivizace v ČLR proběhla velmi rychle a přinesla samozřejmě podobně jako pozemková reforma rozsáhlé vlastnické změny. Její charakter však nebyl tolik násilný a dramatický jako kolektivizace v Sovětském svazu. Určitou roli sehrál i fakt, že kolektivizace začala přibližně 6 let po vzniku komunistického režimu, v době, kdy mělo komunistické vedení ještě velkou podporu veřejnosti. Na druhé straně i v ČLR se perzekuovaní počítali na statisíce.

Průmyslový sektor byl v době vzniku ČLR značně zaostalý, industrializace země byla vlastně stále v počátcích. K prvnímu urychlení stagnujícího procesu industrializace došlo vlastně až na samém konci 19. století, kdy různé zahraniční společnosti zahájily v nejvýznamnějších čínských přístavech výstavbu nových průmyslových podniků. Největší rozmach v této době zaznamenala výroba spotřebního zboží, zejména textilní průmysl. Dalším stimulem průmyslového rozvoje se potom stala první světová válka, kdy byly přerušeny tradiční obchodní vazby a domácí průmysl musel svým způsobem nahradit dovozy ze zahraničí.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

V období po první světové válce vykazoval čínský průmysl poměrně slušné přírůstky, rychleji se rozvíjel lehký průmysl a to opět především ve větších městech na pobřeží (například v Tiencinu, Šanghaji a Čching-tau). Výraznější expanze těžkého průmyslu se dostavila až ve 30. letech. Centrem jeho rozvoje se stalo Mandžusko, respektive nový stát Mandžukuo (Mančukuo). Japonci přistoupili v Mandžusku k vybudování těžebních a metalurgických komplexů, ale také například ke zlepšení sítě komunikací. Mandžuská výroba surového železa a oceli až několikanásobně převyšovala produkci v kuomintangské Číně. Z těch zařízení, které vydržely až do konce druhé světové války, více než polovinu demontovala a odvezla sovětská Rudá armáda během obsazení Mandžuska.

V roce 1949 se čínský průmyslový sektor v podstatě skládal jen ze tří významnějších odvětví: textilního, potravinářského a těžebního průmyslu. Po vzoru Sovětského svazu přistoupili čínští komunisté k výraznější industrializaci s důrazem na těžký průmysl. Do průmyslového sektoru mířila také velká část investic. Mnoho nových závodů bylo budováno pod dohledem sovětských odborníků nebo se na jejich výstavbě přímo podílely některé sovětské společnosti. Sovětský svaz poskytl ČLR na její industrializaci půjčky. ČLR také samozřejmě ze SSSR dovážela výrobní technologie.

Industrializaci v ČLR provázely některé demografické změny, například velká migrace obyvatel do měst. Městská populace narostla v letech 1949-1957 z 57 milionů na

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

100 milionů. V roce 1957 se již průmyslový sektor podílel zhruba 28 % na národním důchodu (ještě v roce 1953 to bylo pouze 20 %).

Rok 1958 se stal v mnoha ohledech důležitým milníkem v historii ČLR. Zatímco do roku 1958 se čínské hospodářství rozvíjelo navzdory některým obtížím v zásadě příznivě, v následujících letech musela ČLR čelit vážným problémům. Nová hospodářská politika, kterou začala ČLR uplatňovat v letech po roce 1958, byla také jedním z důvodů pozdější sovětsko-čínské roztržky.

Rok 1958 se stal také významným přelomem v Maově osobní kariéře, respektive v oficiálním hodnocení Maova života. Zatímco Mao Ce-tungovy zásluhy, obecně jeho politika do roku 1958, jsou dnes v ČLR oficiálně přijímány jen pozitivně, jeho vláda po roce 1958 byla nejednou vedením čínské komunistické strany zpochybňována.

Tou významnou událostí, která určila směr dalšího vývoje ČLR, se v roce 1958 stalo vyhlášení tzv. Velkého skoku vpřed. V podstatě šlo o formulaci nového stranického programu, který měl mimo jiné přinést výrazné urychlení hospodářského růstu. K hlavním krátkodobým cílům nové odvážné a neobvyklé strategie patřilo rychlé zvýšení objemu agrární výroby a zvýšení produkce železa. Tyto cíle nebyly samozřejmě ničím zvláštním, zvláštní však byly metody, pomocí kterých mělo být těchto cílů dosaženo.

Jedním z prvních kroků nové hospodářské koncepce se staly změny v systému plánování. Prakticky všechny příslušné stranické orgány, na všech úrovních mohly nyní

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

samy určit požadované množství jednotlivých komodit a to bez ohledu na skutečné možnosti konkrétních producentů. Výsledkem byla situace, kdy byly stanoveny naprosto nereálné kvóty, a do Pekingy byly provinčními orgány posílány falešné zprávy o mohutném překračování plánu. Pekingské vedení tak prakticky vůbec netušilo jak vypadá skutečný stav čínského hospodářství, dlouho nevědělo v jakém stavu se země skutečně nachází.

Jednou z nejznámější akcí Velkého skoku vpřed se stalo vybudování systému lidových komun. Lidové komuny se staly nejen základní jednotkou národní ekonomiky, ale současně také představovaly instituci, kde bylo téměř dosaženo komunistického ideálu rovnosti – ať už se jedná o majetkové poměry, společenské postavení apod. Jednotlivé komuny, které ovládaly tzv. řídicí výbory, sdružovaly až několik desítek tisíc lidí. Komuny se staraly prakticky o všechny místní záležitosti: mimo jiné rozhodovaly o využití zemědělské půdy, udržovaly dopravní síť, byly odpovědné za fungování školství, zdravotnictví atd. Systém komun téměř v maximální míře potlačoval význam soukromého vlastnictví a také individuální iniciativu. Zájmy jedince byly zcela podřízeny zájmům celku, tedy komuny, na vyšší úrovni státu.

Jak už jsem říkal, jedním z nejvýznamnějších cílů Velkého skoku bylo rychlé zvýšení produkce surového železa a oceli, která dosáhla téměř gigantických rozměrů. V ČLR bylo postaveno několik set tisíc velmi jednoduchých, primitivních pecí. S výrobou železa bylo přímo či nepřímo spojeno asi 60 milionů lidí. V létě a na podzim roku 1958

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

už komuny produkovaly tisíce tun železa, které bylo často velmi nekvalitní a hlavně neupotřebitelné – neexistovala dostatečná poptávka po tak velkém množství železa. Z důvodu nutnosti splnit stanovenou kvótu se začalo například přetavovat nádobí.

Poněkud absurdně ve stejné době, kdy rolníci tavili zbytečné železo, trpěly komuny kritickým nedostatkem pracovní síly ke sklizni obilí a rýže. O tomto stavu však Mao Ce-tung pravděpodobně nevěděl. Do Pekingu docházely optimistické zprávy, v roce 1958 byla stranickému ústředí nahlášena téměř dvojnásobná úroda, než odpovídalo skutečnosti. Při cestách stranického předsedy, dávali místní úředníci pozor na to, aby velký Mao Ce-tung projížděl jen těmi prosperujícími oblastmi. S ohledem na „skvělé“ zprávy z provincií bylo vydáno rozhodnutí o zmenšení osevních ploch. Všechny tyto skutečnosti, tyto omyly nakonec přispěly spolu s neúrodou v letech 1959-1961 k hladomoru, který si vyžádal podle odhadů 20 milionů obětí.

Velký skok vpřed se stal také jednou z příčin narůstajících neshod mezi ČLR a Sovětským svazem. Chruščov de facto považoval Velký skok vpřed za určitou úchylku, která se značně liší od oficiální sovětské hospodářské strategie. Také Mao Ce-tung měl k moskevskému vedení řadu výhrad, například se mu nelíbila Chruščovova kritika kultu Stalina a některých stalinistických metod. V létě 1960 se Sovětský svaz rozhodl Čínu varovat a vypověděl několik set sovětsko-čínských smluv, současně byla ČLR požádána o okamžité zaplacení dluhů vůči SSSR. Do Sovětské svazu se vrátilo přes tisíc poradců.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Napětí v sovětsko-čínských vztazích se samozřejmě negativně odrazilo v obchodě mezi ČLR a jednotlivými státy RVHP, také v československo-čínském obchodu. Československo-čínský obchod prožíval v 50. letech velkou konjunkturu. V roce 1960 byl celkový obrat československo-čínského obchodu více než osm krát větší ve srovnání s rokem 1950. V roce 1957 překročil podíl ČLR na celkovém obratu československého zahraničního obchodu šesti procentní hranici. Pro Československo byla ČLR třetím nejvýznamnějším obchodním partnerem, po SSSR a NDR. Na přelomu 50. a 60. let se však z politických, ale také čistě ekonomických důvodů, výrazně zhoršily podmínky realizace československo-čínského obchodu.

Přelomovým rokem se stal rok 1960. Československo-čínský obchod sice dosáhl za celý rok 1960 dlouhodobě rekordní úrovně, avšak v druhé polovině roku už ČLR odmítla dodat smluvené komodity v hodnotě zhruba 24 milionů rublů. V následujících letech se vzájemná obchodní výměna markantně propadla. Ve srovnání s rokem 1960 byla hodnota skutečně zrealizovaných dodávek československo-čínského obchodu v roce 1964 přibližně sedmkrát nižší. Pro Československo mělo razantní omezení obchodní spolupráce s komunistickou Čínou o to větší význam, že k němu došlo v době, kdy československá ekonomika obecně vykazovala zhoršenou výkonnost.

Zhruba v letech 1961-1965 proběhlo v ČLR tzv. období úprav, které mělo v podstatě napravit škody způsobené politikou Velkého skoku. Obrovské komuny byly

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

rozděleny na menší výrobní jednotky, rolníkům bylo opět v omezené míře dovoleno vlastnit a obdělávat malé plochy orné půdy. Část produkce také mohli rolníci prodávat na místním trhu. Zemědělství a lehký průmysl přijímaly větší podíl investic než dosud. V průmyslovém sektoru se například přešlo k větší mzdové stimulaci. Došlo také k vystěhování nadbytečné pracovní síly z měst na venkov, kde mohla být snadněji absorbována.

Politika Velkého skoku a následující období revitalizace čínské ekonomiky vyvolaly polemiku ve vedení komunistické strany. Na jedné straně stála krajní levice v čele s předsedou strany Mao Ce-tungem, který nesouhlasil s ústupem od Velkého skoku a naopak obvinil řadu vysokých představitelů strany z pravičáctví. Na straně druhé stálo křídlo vedené předpokládaným Maovým nástupcem Liou Šao-čchim a generálním tajemníkem ústředního výboru komunistické strany Teng Siao-pchingem, které usilovalo o stabilizaci hospodářství mimo jiné zavedením některých tržních principů do komunistické ekonomiky.

Polemika přerostla ve vnitrostranický konflikt, který vyhrál Mao Ce-tung a který vyvrcholil v roce 1966 vyhlášením nové maoistické kampaně. Ta měla především politicko-ideologický charakter, její ekonomické cíle stály v pozadí. Tato kampaň, označovaná jako „Velká proletářská kulturní revoluce“ nebo zkráceně jako „kulturní revoluce“ překonala veškeré představy obyvatel Číny i západních pozorovatelů. Maovi odpůrci byli zbaveni svých funkcí a exemplárně potrestáni. Druhý muž strany Liou Šao-

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

čchi skončil v provinčním vězení, kde v listopadu 1969 za nelidských podmínek zemřel. Teng Siao-pching byl poslán na převýchovu do opravny traktorů, kde pracoval jako účetní. Podobné perzekuce a převýchova postihly tisíce dalších straníků a ministerských úředníků. Na Mao Ce-tungův pokyn začaly celou zemi čistit tzv. rudé gardy, které měly dostatek revolučního nadšení k tomu, aby čínskou společnost zbavily všeho starého a neperspektivního. Tyto skupiny, jejichž jádro často tvořila nezletilá mládež – věkový průměr příslušníků rudých gard byl údajně 17 let - mimo jiné plnily buddhistické svatyně a křesťanské kostely, organizovaly bojová shromáždění, veřejně lynčovaly vysoké straníky, pálily knihy a obrazy. Rudé gardy se postupně vymkly prakticky veškeré kontrole a dokonce začaly soupeřit mezi sebou. Dodnes se přesně neví kolik lidí v průběhu kulturní revoluce zahynulo nebo bylo perzekuováno.

Kulturní revoluce ovlivnila i hospodářský vývoj země. Řádění rudých gard výrazně narušilo provoz mnoha podniků. Zatímco kvalifikovaní pracovníci byly často posíláni na převýchovu nebo prostě jen na nižší pozice, jejich místa zaujali noví zfanatizovaní ale zcela nezkušení soudruzi.

Období největšího chaosu a řádění rudých gard skončilo na konci 60. let, kdy už obyvatelstvo projevovalo značnou nelibost s dosavadním stavem. Zastavení levicového šílenství také podporovala část armády. Zhruba ve stejné době přestal mít nemocný Mao Ce-tung kontrolu nad každodenním vedením komunistické strany a tím i celé ČLR. V následujících letech, tedy v první polovině 70. let, měla veliký vliv na rozhodování

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

stranického vedení Maova manželka Ťiang Čching, postupem času se však rozrůstala poněkud pravicovější opozice a vliv Maovy manželky slábl.

9. září 1976 Mao Ce-tung zemřel, už v říjnu nechalo stranické vedení zatknout Maovu manželku a některé její přívržence. Následující dva roky se nesly ve znamení boje o vedení strany a pozici stranického vůdce. Tím se nakonec stal v prosinci 1978 Teng Siao-pching, který sice nebyl předsedou ústředního výboru, silou své autority však stranu v následujících letech ve skutečnosti ovládal.

Stručné zhodnocení hospodářského vývoje ČLR od jejího vzniku do Mao Ce-tungovy smrti, nemůžu být jednoznačně negativní ani jednoznačně pozitivní. V letech 1952-1976 rostl hrubý národní důchod v průměru o 6 % ročně, což bylo možné považovat za úspěch. Na druhé straně HDP v přepočtu na obyvatele rostlo vzhledem vyššímu tempu nárůstu populace poněkud pomaleji, v průměru asi o 4% ročně. Počet obyvatel vzrostl v ČLR v letech 1952-1978 o 67%, z přibližně 580 milionů na 970 milionů. Existovaly také značné rozdíly mezi vývojem zemědělství a průmyslu, zatímco agrární výroba rostla v průměru pouze o 2% ročně, což nemohlo být vzhledem k rychle rostoucí populaci považováno za dostačující, průmyslová výroba rostla tempem v průměru kolem 9% ročně. Výrazného pokroku dosáhla ČLR v sociální sféře, ve školství a celkově při zlepšování životních podmínek. Viditelně se zvýšila průměrná věková

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

hranice, které se obyvatelé ČLR dožívají, výrazně klesla kojenecká úmrtnost. V roce 1950 navštěvovalo pouze 27 % dětí základní školu, v roce 1980 již 90 %.

V roce 1978 začalo v ČLR reformní období, které trvá dodnes. Ve srovnání s předcházejícími léty je v tomto období větší pozornost věnována ekonomickým otázkám, ekonomickému růstu a celkovému rozvoji společnosti. Celá koncepce byla shrnuta v plánu čtyř modernizací: modernizace zemědělství, průmyslu, vědy a techniky a armády. Stejně jako za vlády Mao Ce-tunga sice zůstával hlavní hospodářskou prioritou co největší hospodářský růst, tohoto cíle se však komunistické vedení snažilo dosáhnout jinou strategií. Na rozdíl od Mao Ce-tungovy éry ustoupilo čínské vedení od jednoznačného preferování těžkého průmyslu. Větší důraz je v reformním období kladen na rozvoj agrárního sektoru a například na rozvoj některých strategických průmyslových odvětví jako je energetický průmysl. Současně se komunistické vedení snažilo zvýšit produktivitu práce a umožnilo zavedení řady tržních prvků do čínské ekonomiky. Tento proces se průběhu let prohluboval, takže v 90. letech už byla čínská ekonomika v některých ohledech „kapitalističtější“ než například česká ekonomika. Na druhé straně tato strategie způsobila – velmi zjednodušeně řečeno - rozdělení čínské ekonomiky na kapitalistický, řekněme tržní sektor a státní, lépe řečeno státem pečlivě chráněný, sektor.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Reformní proces lze rozdělit na několik fází. V první reformní letech (1979-1984), byla nejdůležitějším úkolem reforma zemědělství. Obecně došlo k poklesu významu státní výroby, vzrostl význam různých forem kolektivní výroby ale také význam individuálního hospodaření na pronajaté půdě. Zásadním krokem se stala likvidace systému komun, který byl nahrazen tzv. „smluvním systémem odpovědnosti“. V rámci tohoto nového systému se tzv. „výrobní týmy“ nebo přímo jednotlivé rolnické rodiny smluvně zavázaly dodat státu příslušné množství komodity za předem stanovené ceny.

O produkci, která přesáhne určenou kvótu, mohou rolníci svobodně rozhodovat, buď ji prodají státu za zvýhodněné ceny, nebo ji prodají na místním trhu. Smluvní systém odpovědnosti se v 80. letech rychle rozšířil po celé zemi a stal se velmi populárním.

Druhá fáze, která začala v roce 1984, se soustředila především na reformu průmyslu. První změny zasáhly průmyslový sektor už v první polovině 80. let. Nová koncepce byla přitom nejprve pojata jako experiment, který se vztahoval jen na omezený počet podniků. Vybraným podnikům bylo dovoleno svobodněji rozhodovat o tom, jak naloží s částí své produkce, mohli si také například svobodně zvolit své dodavatele. První zásadnější změny prodělal také daňový systém. V první polovině 80. let se profilovaly tři druhy podniků: 1) odvádějící celý zisk státu, 2) ponechávající smluvně stanovený zisk 3) platící daň ze zisku.

Rozsáhlá reforma orientovaná především na průmysl byla však vládou odstartována až v roce 1984. V důsledku nových opatření ztratilo ústředí a státní nebo

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

stranické orgány značnou část svých pravomocí při řízení továren, které byly přesunuty na podnikový management. Ředitelé mnoha továren získali oprávnění zavést radikálnější mzdovou diferenciaci. Do praxe byl zaveden nový model pracovně právních vztahů, nové pracovní smlouvy v omezené míře umožňovaly vedení podniků zbavovat se například problémových zaměstnanců. I nadále však obecně zůstal nedořešen problém snižování počtu zaměstnanců, který samozřejmě úzce souvisí s problematikou nezaměstnanosti. V druhé polovině 80. let byl opět přepracován daňový systém. Na konci 80. let již v průměru více než 40 % zisku zůstávalo v jednotlivých podnicích. Čínská vláda také přikročila k postupné liberalizaci cen, s cílem kontrolovat vývoj cen především u těch nejdůležitějších, strategických komodit, jako jsou například základní potraviny.

Poněkud zanedbávaným sektorem čínské ekonomiky zůstával i v 80. letech sektor služeb. I sektor služeb sice zasáhly určité změny, bylo reformováno bankovníctví, doprava, distribuce výrobků atd. Ve srovnání s reformními kroky v průmyslu a zemědělství však měly změny v sektoru služeb přece jenom menší význam. Sektor služeb měl také v ČLR dlouhodobě nižší podíl na tvorbě národního důchodu než tomu bylo v rozvinutých tržních ekonomikách, ČLR v tomto ohledu dokonce zaostávala i za řadou rozvojových zemí. Podíl sektoru služeb na tvorbě národního důchodu se podle různých statistik pohyboval v 80. letech někde mezi 14 až 30 %.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Zvláštní kapitolou reformního procesu se stalo otevírání Číny zahraničnímu kapitálu. Už v roce 1979 byly legislativně vymezeny různé typy podniků se zahraniční účastí nebo zcela vlastněné zahraničním subjektem. Čínské vedení také rozhodlo kam by měl zahraniční kapitál směřovat. Bylo definováno několik druhů tzv. otevřených oblastí, tou nejznámější formou se staly tzv. Zvláštní hospodářské zóny. Z vládních plánů bylo patrné, že se čínské vedení bude snažit směřovat zahraniční kapitál především do pobřežního pásma, zatímco vnitrozemí mělo zůstat stranou západního vlivu.

Ve zvláštních hospodářských zónách byl zaveden pro zahraniční investory zvýhodněný daňový systém, sníženy celní tarify, vybudována nová infrastruktura atd. První čtyři zvláštní hospodářské zóny Šen-čen, Ču-chaj, Šan-tchou a Sia-men se objevily v jižní Číně v létě 1980. Výběr těchto lokalit nebyl samozřejmě náhodný a úzce souvisel s geografickou blízkostí některého z „potenciálních investorů“. Kromě Sia-menu (Xiamen), který se nachází ve Fu-ťieniu a od „vzbuřenecké provincie“ Tchaj-wan jej odděluje pouze Fuťienský/Tchajwanský průliv, byly ostatní zóny vytvořeny v provincii Kuang-tung - Šen-čen (Shenzhen) leží v sousedství Hongkongu, Ču-chaj (Zhuhai) blízko Macaa a Šan-tchou (Shantou) nedaleko společných hranic obou zmíněných provincií.

V průběhu 80. let tyto čtyři průkopníky následovaly další nové zóny, otevřené oblasti a města. Zdaleka nejvýznamnějším zahraničním investorem v ČLR a obchodním partnerem komunistické Číny se v 80. letech stal Hongkong, z dalších zemí to potom byly především Japonsko, USA a na konci desetiletí také Tchajwan. Zejména statistiky

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

týkající se obchodu mezi Hongkongem a ČLR jsou však trochu zavádějící. Například velká část dovozů zboží z ČLR do Hongkongu měla povahu reexportu a ve skutečnosti končila na jiném než hongkongském trhu. Poměrně zajímavým jevem 80. let byla skutečnost, že více než polovina přislíbených investic do čínské ekonomiky nebyla zahraničními subjekty realizována. Tento jev se podařilo zmírnit, zdaleka ne však odstranit v 90. letech.

Výsledky čínských reforem po roce 1978 působí skutečně impozantním dojmem. Hrubý domácí produkt rostl v letech 1978-1988 v průměru o 9% ročně. Ve stejném období rostla průmyslová výroba zhruba o 12 % ročně, agrární výroba asi o 6 % ročně, produkce obilnin se zvětšila o 50 %. Průměrná nominální mzda se téměř zečtyřnásobila. Nehledě na tyto údaje se i v 80. letech musela Čína potýkat s řadou problémů - ať už to byla například opakovaně vysoká inflace, značné zatížení státních financí dotacemi ztrátovým státním podnikům nebo například obrovská korupce.

V důsledku některých ekonomických problémů (např. vysoké inflace) a bouřlivých politických událostí dochází v roce 1989 ke zpomalení dosavadního boomu – v roce 1989 vzrostlo HDP ČLR o 4%, zatímco v předchozím roce to bylo o více než 11%, menší procentní nárůst ve srovnání s minulými léty také vykázal zahraniční obchod. Tento útlum měl však jen přechodný charakter a jeho vliv na vývoj 90. let byl velmi malý. Od roku 1991 se opět růstové tempo rychle zvyšuje a roku 1992 roste HDP o rekordních více

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

než 14 %. V 90. letech v ČLR postupně narostl význam soukromého výrobního sektoru a také čínsko-zahraničních podniků.

Na druhé straně ČLR se i nadále potýkala s některými zásadními problémy, například dlouhotrvajícím problémem rozsáhlých dotací ztrátovým státním podnikům a také s vysokou nezaměstnaností, která například postihla některá velká města a která byla do značné míry čínskou vládou ignorována. Čínské vládě se také příliš nedařilo přilákat ve větší míře zahraniční investice do čínského vnitrozemí a i nadále tak zůstávaly jednoznačně hlavním centrem konjunktury pobřežní provincie.

Velmi kontroverzní byla také čínská zahraničně obchodní politika, která v 90. letech vedla ke zjevnému preferování domácích producentů na úkor zahraničních výrobců. Tento přístup pekingské vlády se příliš nezměnil ani v během vyjednávání o vstupu do WTO (Světové obchodní organizace).

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Doporučená literatura (výběr):

BAKEŠOVÁ Ivana, Čína ve XX. století. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001-2006. - 3 sv.

BREZNITZ, Dan. Run of the red queen: government, innovation, globalization, and economic growth in China [online]. New Haven [Conn.]: Yale University Press, 2011

FAIRBANK, John K. Dějiny Číny. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. -- 665 s. : il., mapy, portréty ; 22 cm.

LARDY Nicholas R. Integrating China into the global economy. Washington, D.C. : Brookings Institution Press, 2002.

LI, Hua-Yu. Mao and the economic Stalinization of China, 1948-1953 [online]. Lanham: Rowman & Littlefield, 2006

FÜRST Rudolf. Česko-čínské vztahy po roce 1989 . Karolinum, 2010.

SKŘIVAN Aleš. Československý vývoz do Číny 1918-1992. Praha : Scriptorium, 2009.

SKŘIVAN Aleš. Hospodářské reformy v ČLR v letech 1979-1989. Praha : Univerzita Karlova v Praze - Filozofická fakulta, 2007.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

SKŘIVAN Aleš. K ekonomickým okolnostem utváření komunistického režimu v Číně v prvních letech jeho existence. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2005, 13, 3, s. 109–127.

SKŘIVAN Aleš. Teng Siao-pching : první muž Říše středu /Praha : Epoque, 1996.

TOMÁŠEK Michal. Dějiny čínského práva. Praha : Academia, 2004.

TOMÁŠEK Michal. Právní systémy Dálného východu. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016-2019. -- 2 svazky

ZNAMENÁČEK Martin,. Čínská ekonomika - hlavní změny a perspektiva. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1996.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

